

**UNIVERSIT2 ABU EL KACEM SAAD ALLAH -ALGER 2-
LABORATOIRE DE LINGUISTIQUE APPLIQUEE
ET ENSEIGNEMENT DES LANGUE**

LINGUISTIQUE APPLIQUEE

**Revue scientifique spécialisée en
linguistique appliquée**

N° 03

Juin 2018

TABLE DES MATIERES

- Traduire un texte hybride, ou comment reproduire le même effet que l'original. (Autour d'Ahmadou Kourouma dans «Allah n'est pas obligé») 7
HAFAD Kahina Houria / Université Alger 2.
- Dimension culturelle dans l'acte de traduire : stratégie décisionnelle dans l'optique des études descriptives 21
Nesrine LOULI BOUKHALFA / Université Alger 2
- CEZAYİR VE TÜRK EFSANELERİNDE YILAN İLE GULANIN MUKAYESE EDİLMESİ..... 33
Belkis Sarab FILALI / Cezayir 2 üniversitesi

CEZAYİR VE TÜRK EFSANELERİNDE YILAN İLE GULANIN MUKAYESE EDİLMESİ

Belkis SARAB FILALI /Cezayir 2 üniversitesi -

ÖZET

Bu makalede mitoloji çalışmalarının önemi üzerinde durulduktan sonra Türk ve Cezayir toplumlarının kültürel ortaklıkları üzerinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Sonra Cezayir efsanelerinden yola çıkarak mitolojik birer unsur olan Yılan ve Gula'nın özellikleri ele alınmıştır. Daha sonra bu iki mitik unsur Türk mitolojisindeki benzerleri ile mukayese edilmiştir. Sonuçta yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak elde edilen neticeler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Yılan, Gula, Mitoloji, Cezayir Efsaneleri, Türk Mitolojisi.

ملخص

يبرز هذا المقال أهمية علم الأساطير وضرورة دراستها، وكذا تقييمها للعناصر الثقافية المشتركة بين المجتمعين التركي والجزائري؛ حيث يتناول خصائص الثعبان والغولة، باعتبارهما عنصران ميثولوجيان في الأساطير الجزائرية، ثم يقارن هذين العنصرين بما يتوافق معهما في الأساطير التركية، خالصا إلى مجموعة من النتائج.

الكلمات المفتاحية: علم الأساطير، أساطير جزائرية، أساطير

تركيّة، ثعبان، غولة...

Her toplumun kendine has sosyal ve kültürel bir dokusu vardır. Bu sosyal ve kültürel doku oluşurken toplumların yaşam tarzları, anlatıları, doğa ile münasebetleri gibi pek çok unsur belirleyici rol oynar. Bu unsurlardan en önemli olanlardan biri de dini inançlarıdır. Toplumların dini inançları, yeme içme alışkanlıklarından yaşam tarzlarına kadar sosyal ve kültürel hayata dair pek çok unsur üzerinde etkilidir. Dolayısıyla bir toplumun kendine has dokusu incelenirken o toplumun dini inançlarını da incelemek gerekir.

Tarih boyunca toplumlar çeşitli dinlerin tesirinde kalmış, zaman zaman yeni bir dinle karşılaştıklarında daha önce inandıkları dini değiştirmişlerdir. Ancak yeni olan hiçbir inanç öncesine ait olan bütün izleri tamamıyla silememiştir. Bu durumun en önemli sebebi inançların devamını sağlayabilmesi için çeşitli ritüeller geliştirmesidir. Bu ritüeller zamanla toplum tarafından benimsendiğinden kültürel unsurlar halini almıştır. Dolayısıyla her ne kadar yeni bir din benimsenip önceki dinin kaideleri ortadan kalksa da eski dinin kültürleşmiş ritüelleri şekil değiştirerek devam eder. Bu durum bir taraftan aynı dini benimsemiş olan farklı toplumların farklı ritüel ve uygulamalara sahip olmasını beraberinde getirirken diğer taraftan toplumların kendilerine has sosyal ve kültürel dokularının da şekillenmesine katkıda bulunur.

1- Türk ve Cezayir Toplumlarının Kültürel Ortaklıkları

Cezayir, 1533 yılından 1830 yılına kadar Osmanlı devletinin bir parçası idi. Yaklaşık üç yüzyıllık ortak geçmiş Türk ve Cezayir toplumları arasında pek çok iyi ilişkinin kurulmasını beraberinde getirmiştir. Cezayir toplumunun Osmanlı idaresini ve Türkleri benimsemesi kültür alış verişine sebep olmuştur.

Cezayir'e gönderilen Osmanlı askerleri evlilik yolu ile zamanla yerli halk ile karışmıştır. Bu durum Medea, Milyana, Konstantin, Zemmura, Blida, Biskra, Bouira, Annaba, Kalat Sidi Raşed, Şerşel ve Mostaganem gibi Türk ailelerin yoğunlukta bulunduğu şehirlerin bulunmasına, Türkçe toponomik isimlerin, araç gereç isimlerin Cezayir'de kullanılmasına sebep olmuştur.

Günümüzde Cezayir'de Köroğlu, Gündüz, Osmani, Tayib Bey, Kara, Kara Mustafa, İstanbuli, Torki, Torkmen, Uluçali, Terzi, Elbey gibi pekçok Türkçe soy isim bulunmaktadır. Cezayir'de Türk kökenli aileler genel bir isimlendirme olarak Koulougli (Kulugli) şekilde isimlendirilmektedir.

Ayrıca dolma, baklava, muhallebi, çorba, şerbet, börek, lokum, kadayıf, köfte, kurabiye, kebab gibi ortak yemek isimleri Türkler ile Cezayirlilerin kültürel ortaklıklarındandır. Tabak, tepsi, tencere, darbuka, kasa, zavallı, kahveci, bey, dayı, fincan, şal gibi pek çok sözcük günümüz Cezayir dilinde kullanılan ve Türklerde de aynı şekilde bilinen sözcüklerdendir. Bu ortak sözcükler Osmanlı döneminin bakiyesi olsa gerek.

Cezayir'de, Osmanlı dönemine tanıklık eden mimari eser vardır. Kasbah (kasaba) denilen eski kale, Reis Sarayı, Konstantin'de bulunan Bey Sarayı, Paşa Camii, Keçiova Camii bunlardan bazılarıdır.

Cezayirliler ile Türklerin ortaklıklarından bazıları da kültürel hayatta karşımıza çıkar. Kına gecesi geleneği, misafirlere önem verme, kahvenin önünden su ikram edilmesi, yaşlılara hürmet, misafirliklere eli boş gitmemek, ayakkabıların kapı önünde çıkarılması bazı ortaklıklarımızdandır.

Cezayirlilerle Türklerin ortak noktalarından biri de özellikle Osmanlı döneminden kalma kıyafetlerde görülmektedir. Cezayirli gelinler düğünlerde Osmanlı döneminden kalma pek çok kıyafeti giymektedir. Sözelimi Türklerin giydiği bindallı (caftan), şalvarlı (karakou) elbiseler ve fes şapkası Cezayirli gelinler tarafından hala giyilmektedir. Bütün bu benzerlikler yaklaşık üç yüz yıllık ortak bir geçmişin doğal neticesidir.

Ancak burada şu hususu belirtmekte fayda var. Bu somut ve somut olmayan kültürel ortaklıkların sözlü edebiyat veya halk edebiyatındaki boyutunun tespit edilmesi, Cezayirliler ile Türklerin geçmişte birbirlerinden ne düzeyde etkilendiklerini ortaya koymasına bakımından gereklidir. Bu önemli konu Cezayirli ve Türk akademisyenlerin birlikte çalışabilecekleri alanlardan biridir.

2- Cezayir Efsanelerindeki Yılan ile Türk Efsanelerindeki Yılanın Mukayese Edilmesi

Dünyadaki pek çok toplumun anlatılarında ve inançlarında yılan ile ilgili izlere rastlamak mümkündür. Mesela Amerikan kızıl derilileri suların altında kırmızı ve yeşil boynuzlu yılanların yaşadığına inanırlar. Yunan mitolojisinde saçları yılanlarla örülü korkunç varlıkların adı Gorgo'dur. İran mitolojisinde de yılan korku verici bir varlık olarak tasvir edilir. Bunların dışında yılan mitolojilerde ölümsüzlük, sonsuzluk ve yeniden canlanma sembolü olarak görülür.¹

Yılanın ölümsüzlük ve yeniden canlanma sembolü olması onun derisini değiştirebilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca tıp ile ilişkisinden dolayı Yunan mitolojisinde Asklepios tıbbın ve sağlığın tanrısı olarak bilinir. Güney Amerika halklarından İnkalarda yılanın bereket ve büyü simgesi olduğuna inanılır. Çin mitolojisinde ejderha formu da bulunan yılanlar genellikle kötülük tanrısı olarak kabul edilir.² Genel anlamda dünya mitolojilerinde yılan unsuru incelendiğinde yılanın zarar verici, iyileştirici ve Tanrısal anlamda yaratıcı işlevinin olduğu görülmektedir.

Budunbilim Terimleri sözlüğünde yılan için “Totem, tapınılacak, koruyucu yaratık olarak ilkelerin dinsel yaşamında gizemsel ve büyüsel bir nitelik taşıyan; dünyanın ve insanın yaratılışıyla ilgili efsanelerde önemli bir öge olarak kullanılan sürüngen hayvan”³ tanımı yapılır. Burada yılanın mitik özellikleri ön plana çıkartılmıştır. Türk mitolojisinde yeraltı dünyasının hükümdarı Erlik’in yarattığı hayvanlardan biri de yilandır.⁴ Bu durum yılanın yeraltı ruhlarından olduğu inancıyla ilişkilidir.

Cezayir efsaneleri incelendiğinde yılanların genellikle yer altı dünyası ile bağlantılı yerlerde yaşadığı görülmektedir. Benzer durum Türk halk anlatılarında da vardır. Söz gelimi *Padişahın Üç Oğlu* masalındaki yılan bir mağarada yaşar.⁵ *Dıral* masalındaki yılan ise yeraltı dünyası ile ilişkili olarak bir kuyuda yaşamaktadır. Mardin adı ile ilgili efsanelerden birinde Yunus peygambere inanmak için mucize isteyen halk Yunus peygamberden dağda yaşayan azgın bir ejderi öldürmesini ister. Yunus peygamber bu yılanı öldürünce bu dağa yılan dağı adı verilir. Mitik anlatılarda ormanlar genellikle karanlık ve korkunç olması münasebetiyle ön plana çıkar. Dolayısıyla bazı korkunç ruhların burada yaşadığına inanılır. *Kırk Kelleli* yılan efsanesinde yılanın bir ormanda yaşadığı belirtilir.

Cezayir efsanelerinde yılanların özelliklerinden bir de insanlarla konuşmasıdır. Benzer duruma Türk halk anlatılarında da rastlanılmaktadır. Söz gelimi Şahmaran efsanesinde yılanların başı konumundaki yılan karşılaştığı Camsab ile konuşur. *Arap Köleler* isimli masalda da yılan, masalın kahramanına yapması gerekenleri anlatır.

Yılanın yeraltına dünyasına ait kötü ruhlardan veya Tanrılarından olduğuna dair en önemli ip ucu ona kurbanlar sunulmasıdır. Bununla ilgili olarak *Padişahın Üç Oğlu* isimli Türk masalında ejderha her gün köyün kızlarından birini istemektedir. *Avcı* masalında altı başlı ejderha şehir halkından hergün bir kurban alır.⁶ Bu duruma dair pek çok örnek vardır.

Cezayir efsanlerinde yılanların değerli madenlerden altın ile münasebeti olduğu görülmektedir. Benzer durum Türk halk anlatılarında da mevcuttur. Söz gelimi *Hayret Baba ve Peri Kızı* masalında Hayret Baba mağarada altınları bekleyen yılanı öldürür.⁷ *Dıral* masalında kuyuya inen kahramana yılan sihirli bir mücevher verir.

Bütün bu benzerlikler göstermektedir ki Cezayir efsanelerindeki yılan, hem evrensel mitik bir unsur olması münasebetiyle hem de özel anlamda Türk mitolojisindeki yılan veya ejderha ile ortaklıklara sahiptir.

3- Cezayir Efsanelerindeki Gula'nın Türk Efsanelerindeki Karşılığı

Halk anlatılarında ve inançlarında bulunan sıradışı, mitolojik varlıkların kendilerine has görünüş ve karakter özellikleri vardır. Bu özellikler genellikle adigeçen varlıkla ilgili oluşan inançlar çerçevesinde ortaya çıkar. Yani ilkel insanın tasavvurundaki mitik varlıklar zamanla antropomorf bir hal alarak belli bir görünüşe sahip olurlar. Bununla ilgili olarak pek çok ilkel topluma ait arkeolojik kalıntılar incelendiğinde mitik varlıklara bir görünüş verildiği görülmektedir.

Benzer durum halk anlatılarında da görülmektedir. Anlatılarda tasavvur edilen edilen mitik varlığın şekil ve karakter özellikleri detayları ile anlatılabilmektedir. Çalışmanın bu kısmında Cezayir'deki mitolojik varlıklardan olan gulanın özelliklerinden yola çıkılarak yapılan tanımlar ele alınacaktır.

Arapça El-Ma'ânî sözlüğünde bir çeşit şeytan olan "gul" özellikle insanların karşısına sahrada çıkmaktadır. Farklı suretlerde insanların karşısına çıkan bu varlık, insanları kandırarak yanlış yönlendirir. Böylece onların kaybolmasını

sağlayarak onları öldürür. Sözlükte çalmak, iştahla yemek anlamlarına da gelen gul, aynı zamanda Himalaya dağlarında yaşayan, insana benzeyen ve kıllı olan bir hayvan için de kullanılır. Bu sözlükte gul için gerçekte var olmayan mitolojik bir hayvan ifadesi de kullanılır.⁸

3.1 Gula ve Erlik

Türk mitolojisinde genel anlamda dünya üç kısımdan oluşur. Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı dünyası. Buna ek olarak bazı Türk boylarında su altı dünyası da vardır. Erlik genellikle ölülerin ve kötü ruhların yaşadığına inanılan yeraltı dünyasına ait varlıklardan biridir.⁹ Bu varlığın en önemli özelliği insanoğluna zarar vermesidir. Cezayir efsanelerindeki gula da benzer şekilde insanoğluna zarar veren bir varlıktır.

3.2 Gula ve Albastı

Türk mitolojisinde albastı, al karısı , al ruhu gibi isimlerle bilinen ve genellikle yeni doğum yapmış kadın ve bebeklere musallat olduğuna inanılan mitik bir varlık vardır. Gula, her ne kadar gerçekleştirdiği eylemler bakımından albastı ile benzer değilse de şekil ve görünüş bakımından albastıya benzemektedir. Şeytani bir güç olduğuna inanılan Albastı dizlerine kadar uzayan iri göğüsleri ile çirkin görünümlü, bazen kadın bazen erkek olarak düşünülen bir varlıktır.¹⁰

6.3 Gula ve Gulyabani

Bazı Türk boylarında Guleybanı, Aleybanı, Gul-i Biyaban gibi isimlerle bilinen mitolojik bir varlık vardır.¹¹ Bu varlığın isminin Arapça gul ve Farsça yabani sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluştuğu söylenir.¹² Karanlık vakitlerde çölde veya mezarlıklarda koşan kimselerin gözüne canlı gibi görünen bu varlığın Türk mitolojisinde zikredilmesinin sebebini eski Arap rivayetlerine bağlanır. Issız yerin ruhu olarak da tanımlanan gulyabani sarı-kırmızı tüylü, insana benzeyen çirkin bir varlıktır.¹³

Türk mitolojisindeki gulyabani ile Cezayir efsanelerindeki gula arasında pek çok benzerlik ve farklılık vardır. Öncelikle her iki varlık da karanlık zamanlarda ortaya çıkıp insanlara zarar verirler. Şekil değiştiren bu varlıklar yolda karşılaştıkları insanları adları ile çağırırlar. İnsanları delirtmekten onları öldürmeye kadar pek çok kötülükte bulunabilirler.¹⁴

4. SONUÇ

Türk ve Cezayir toplumları gerek insanlığın sahip olduğu ortak değerler bakımından gerekse yaklaşık üç yüz yıllık ortak tarihten kaynaklanan benzerliklere sahiptir. Bu benzerliklerin ortaya konması her iki toplumun gelecekteki siyasi, ekonomik ve kültürel birliğine katkıda bulunacaktır.

Bu çalışma Türk ve Cezayir toplumlarının kültürleri üzerine yapılan ilk çalışmalardan olması açısından önemlidir. Bu açıdan hem Cezayir efsaneleri ile Türk efsanelerinin benzer unsurlar barındırdığına dikkat çekilmiş hem de gula ve yılan ile ilgili ileride yapılacak çalışmalara kaynak sağlanmış oldu. Ayrıca yılan ve gulanın özellikleri halk edebiyatı metinleri aracılığıyla ortaya konarak halk edebiyatının diğer türleri üzerine de benzeri çalışmalar yapılabileceği/yapılması gerektiği gösterildi.

KAYNAKÇA

- ¹⁻ Budunbilim Terimleri Sözlüğü, “Yılan”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b2f8618_6fc906.00475443 .
- ²⁻ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986, s.17-18.
- ³⁻ Gülşah Gülegül, Türk Folklorunda Yılan, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s.57.
- ⁴⁻ GATINA, H. H. Yermi, H. H. *Tatar Halık İcatı: Ekiyetler İkinci Kitap*, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Tataristan, 1978, s. 55-60.
- ⁵⁻ Gülşah Gülegül, Türk Folklorunda Yılan, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012, s.66.
- ⁶⁻ Geniş bilgi için bkz. Bilge Seyidoğlu, “Kültürel Bir Sembol: Yılan, Folkloristik. Prof. Dr. Dursun YILDIRIM Armağanı, Ankara, 1998, s. 86-92.
- ⁷⁻ Geniş bilgi için bkz. Necati Sümer, Dinsel ve Mitolojik bir Sembol Olarak Yılan, JASS, Sıpring I, 2016, s.275-288.
- ⁸⁻ <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%BA%D9%88%D9%84/>
- ⁹⁻ İbrahim Dilek, Türk Mitoloji Sözlüğü, Grafiker Yayınları Ankara, 2014, s.21.
- ¹⁰⁻ Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap Yayın, Ankara, s.37.
- ¹¹⁻ Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap Yayın, Ankara, s.223-224
- ¹²⁻ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b2ba7_3693e0e9.18910955
- ¹³⁻ Celal Beydili, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap Yayın, Ankara, s.223-224
- ¹⁴⁻ Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi 2, Ötüken, 2012, İstanbul, s.302